

יח יב]: "כל חלב יצהר [שמן], וכל חלב תירוש [יין] ודגן, ראשיתם אשר יתנו לה' לך נתתים", אמרה תורה: תן חלב [חלק מובחר לתרומה] לזה, וחלב לזה. כלומר, אל תפריש מזה על זה, אלא מכל מין תרים את חלבו ממנו.

שואלת הגמרא: **אשכחן** [הרי למדנו] **תירוש** א-ד ו**יצהר** שאין תורמים מזה על זה שהרי חילקה תורה חלב לזה וחלב לזה, ואשכחן נמי יצהר ודגן שנתנה תורה חלב לזה וחלב לזה, (1) אבל **תירוש ודגן**, או **דגן ודגן** [כגון חטים ושעורים] שלא חילקתם התורה, וכללה את כולם ב"חלב" אחד, **מנין** שאין תורמים מזה על זה?

ומבארת הגמרא שהוא נלמד מקל וחומר:

ומה **תירוש ויצהר** [זרעי גפנים וזרעי זיתים] שאינן **כלאים** זה בזה, (2) מכל מקום אין מתעשרין מזה על זה, **תירוש ודגן** או **דגן**

ומקשינן: ומה ראית למעט מן ההיקש חדש על ישן, ולרבות מ"וצאן" מין על שאינו מינו, הרי יש לומר בהיפוך!?

אמר רבא: **אמר קרא** באותו כתוב של ההיקש "עשר תעשר את כל מעשר תבואתך היוצא השדה שנה שנה", הרי למדנו: **לשנה הקשתי, ולא לדבר אחר**.

תנן התם:

אין תורמין [וכן אין מעשרין] **ממין על שאינו מינו, ואם תרם אין תרומתו תרומה**.

שואלת הגמרא: **מנא הני מילי?**

אמר פירש רבי אמי אמר רבי ינאי, ואמרי לה: **אמר רבי אמי אמר רבי שמעון בן לקיש**:

משום דכתיב בפרשת מתנות כהונה [במדבר

וראה מה שיתבאר עוד לפי שיטת הרמב"ם, בהערות על המשנה לקמן נו ב.

1. על פי רבינו גרשום, ומדבריו נראה שגרס בגמרא "אשכחן תירוש ויצהר, דגן ויצהר".

2. פירש בראשית בכורים על פי המבואר ברמב"ם [כלאים א ה]: כלאי האילנות הרי הם בכלל מה שנאמר "שדך לא תזרע כלאים", כיצד המרכיב אילן באילן ... הרי זה לוקה מן התורה ... ומותר לזרוע זרעים וזרע אילן כאחד, וכן מותר לערב זרעי אילנות ולזרען כאחד, שאין לך כלאים באילנות אלא הרכבה בלבד. ומקורו מירושלמי כמבואר בכסף משנה שם. וכוונת הגמרא: אין זרעי תירוש ודגן כלאים זה בזה. ועמד על לשון רש"י שכתב: גפנים וזיתים אינן

השנה למעשר בהמה", ומבואר שם בגמרא דף ז, שלא שנה התנא "באחד בניסן ראש השנה לתרומת שקלים" [כלומר, להביא קרבנות ציבור מן התרומה החדשה], משום "דקתני אם הביא יצא לא פסיקא ליה". ולשיטת הרמב"ם שאף ראש השנה למעשר בהמה אינו אלא לכתחילה, למה שנה התנא ראש השנה של מעשר בהמה. וראה מה שתיירץ. ולשיטת החזון איש אין מקום לקושייתו.

ובאור שמח [בהוספות להלכות בכורות שנדפסו בסוף סדר זמנים] כתב, שלא אמר הרמב"ם אלא לעשר משנה זו על של חברתה, אבל לצרף משנה זו לשנה אחרת לא אמר הרמב"ם, ומתיישבת קושיית הטורי אבן. **ובחזון איש** שם כתב: ויש לעיין: אם גם באין לו רק חמש חדשים וחמש ישנים החמיר הרמב"ם.

ודגן שהם כלאים זה בזה, (3) אינו דין שלא יתעשרו מזה על זה.

ואכתי מקשינן: ולרבי יאשיה, דאמר: אין אסור משום כלאים עד שיזרע חטה ושעורה וחרצן במפולת יד, אבל תירוש ודגן לבד או דגן ודגן לבד אינם כלאים מן התורה, היכי מייתי לה [כיצד לומד הוא שאין תורמין

אפילו מתירוש על דגן ומדגן על דגן?! (4)

ומשנינן: רבי יאשיה מייתי לה הכי [כך הוא הלימוד לפי שיטתו]:

ומה תירוש ויצהר שאינם כלאים זה בזה אפילו על ידי דבר אחר, אין מתעשרין מזה על זה, תירוש ודגן או דגן ודגן שהן כלאים

כלאים זה עם זה, שהוא צריך ביאור. [ויש לעיין: למה לא עבדינן קל וחומר מיצהר ודגן שהם אינם כלאים זה בזה בשום דרך?!].

3. א. פירוש: תירוש ודגן היינו כלאי הכרם, ודגן ודגן היינו כלאי זרעים.

ב. כתבו התוספות: מכאן משמע שכלאי זרעים אסורים מן התורה, ואין חילוק בין כלאי הכרם לכלאי זרעים, אלא שזה אסור בהנאה וזה מותר בהנאה. וכדבריהם מבואר ברמב"ם [כלאים א א]: הזרע שני מיני זרעים כאחד בארץ ישראל לוקה, שנאמר "שדך לא תזרע כלאים".

ורש"י כתב כאן: כלאי זרעים מדרבנן, והתוספות כתבו עליו "ודומה שטעות סופר הוא, דכאן משמע שהוא דאורייתא", שהרי עושים מזה קל וחומר. אך הרש"ש העיר על דבריהם, דברש"י שבת פד ב [ד"ה ואחת באמצע] מבואר נמי שכלאי זרעים הוא מדרבנן. [אך ברש"י קדושין לט — הובא במשנה למלך תחילת הלכות כלאים — מבואר שהוא מדאורייתא, וכבר נשאר המל"מ שם בצ"ע על רש"י].

ג. מוכח מכאן ומהמשך הסוגיא, שלענין לימוד הקל וחומר הדין תלוי באיסור כלאים, ולא כפי שהיה נראה לומר לכאורה, שהדין תלוי אם הוא חשוב מין בשאינו מינו לענין כלאים בלבד, ולא איכפת לן אם אסרה אותם התורה או לא.

4. א. לפי פשוטו משמע, שלרבי יאשיה אין כלאים בזרעים אלא בחיטה שעורה וחרצן, והיינו דמקשה הגמרא: לרבי יאשיה הרי אי אפשר ללמוד מכה קל וחומר דכלאים, שהרי כולם אינם אסורים משום כלאים. וכן מתבאר מלשון רש"י שכתב: ולרבי יאשיה דאמר דגן ותירוש אינן כלאים, ודגן ודגן אינן כלאים, עד שיזרע שלשתן בבת אחת. ועל פי זה נתבאר בפנים.

אך התוספות כתבו לא כן, אלא — לאחר שהוכיחו שכלאי זרעים הוא מדאורייתא, והחילוק שבין כלאי הכרם לכלאי זרעים אינו אלא לענין הנאה — כתבו: ואפילו רבי יאשיה נמי אית ליה כלאי זרעים, ומחייב אפילו בחטה ושעורה לחודייהו משום כלאי זרעים.

וכן מבואר ברמב"ם, שהרי פסק את דברי רבי יאשיה בפרק ה מכלאים: הזרע שני מיני תבואה או שני מיני ירקות עם זרע הכרם הרי זה לוקה שתים, אחת משום "לא תזרע שדך כלאים", ואחת משום "לא תזרע כרמך כלאים". ואינו לוקה משום זרע כלאי הכרם עד שיזרע בארץ ישראל חטה ושעורה וחרצן במפולת יד. ובהכרח כוונת הרמב"ם היא, שמשום זרע כלאי הכרם אינו לוקה אלא באופן זה, אבל לוקה משום "שדך לא תזרע כלאים", שהרי פסק הרמב"ם בפרק א, שכלאי זרעים — דהיינו: זרע שני מיני זרעים כאחד, כלשון הרמב"ם שם — אסורים מן התורה ולוקים עליהם.

זה בזה על ידי דבר אחר, (5) שהרי התירוש עם שני מיני דגן כלאים הם, אינו דין שלא יתעשרו מזה על זה.

מוסיפה הגמרא לשאול: אכן למדנו לתירוש ויצהר, תירוש ודגן, יצהר ודגן, דגן ודגן שאינם מתעשרים מזה על זה, ומיהו שאר שני מינין בעלמא — שאינם ממינים אלו

הרמב"ם שפסק כרבי יאשיה לענין כלאי הכרם, לא פסק כמותו לענין כלאי זרעים, וסובר הרמב"ם שהוא חייב בכל שני מינים, ראה שם. ובחזון איש לדרך זה, כתב לחלק בין איסור כלאים בזריעה לבין איסור אכילה והנאה, כי "אפשר דלאו משום שהם מינים חלוקים אין לערבן יחד, אלא תערובתן אוסרתן כמו בשר וחלב ושעטנו, ולא משום יחוד המין, אבל איסור זריעה שנרמז בקרא ד"למינהו" הוא קפידת המין, ומיניה ילפינן [כלומר, רק מגדר איסור זה שייך לעשות קל וחומר], ואף אם תמצי לומר שהרמב"ם אוסר זריעת מין אחד מן התורה [וכמבואר בלחם משנה], היינו נמי משום "פן תוקדש [פן תיאסר]", אבל אין איסור בזריעה עצמה.

5. כתבו התוספות: לא אמרו שאין הם כלאים אלא על ידי דבר אחר, אלא משום תירוש ודגן שאינם כלאי הכרם אלא על ידי דבר אחר, אבל דגן ודגן מודה רבי יאשיה שהוא כלאים דכלאי זרעים [וכפי שנתבארה שיטת התוספות בהערה לעיל], והרי די בזה לענין הקל וחומר. ומיהו לשיטת רש"י [כפי שנתבארה שיטתו בהערה לעיל] מתפרשת הגמרא כפשוטה. ולשיטת הרמב"ם [כפי שביארה הלחם משנה, הובא בהערה לעיל], כוונת הגמרא היא היפוך שיטת התוספות, ולא אמרו שהם כלאים על ידי דבר אחר אלא לענין דגן ודגן, אבל תירוש ודגן הרי הם כלאי הכרם לבדם לענין איסור זריעה והנאה, וכפי שנתבאר כל זה בלחם משנה שם.

ולפי שיטת התוספות, בהכרח שקושיית הגמרא לרבי יאשיה, אינה על דגן ודגן שהם הרי אסורים משום כלאים, אלא מנין שתירוש ודגן אינם מתעשרים מזה על זה, שהם — לדעת רבי יאשיה — מותרים לגמרי, שאין בזרעים ואילנות משום כלאי זרעים, ואיסור דגן ותירוש הוא משום כלאי הכרם, ולרבי יאשיה שאין בזה משום כלאי הכרם, נמצא שאין בהם איסור כלל. ב. שיטת הרמב"ם היא, שאם כי אין לוקין על כלאי הכרם אלא בשלשה מינים כרבי יאשיה, מכל מקום לענין איסור זריעה בלי מלקות, וכן לענין איסור הנאה, אפילו כרם במין אחד של תבואה הרי הוא אסור ככלאי הכרם.

והקשה הלחם משנה [מאכלות אסורות י ו] מסוגייתנו, דהא אפילו במין אחד בין הגפנים אסור בזריעה לדעת רבינו, וכן באכילה והנאה הם אסורים והוו כלאים, ואם כן, הרי שפיר איכא קל וחומר בתירוש ודגן דהוי כלאים לדעתו!?

ותירך: רבי יאשיה עצמו סובר, דגם לענין כלאי זרעים צריך שלשה מינים, כי כשם ש"כרמך לא תזרע כלאים" מתפרש כרם עם כלאים, כך "שדך לא תזרע כלאים" מתפרש כלאים מלבד שדך. ואם כן, קושיית הגמרא לא היתה מתירוש ודגן [וכמו שהוא לשיטת התוספות], כי הם הרי אסורים משום כלאי הכרם לענין איסור זריעה והנאה, אלא קושיית הגמרא היא מדגן ודגן שלרבי יאשיה אינם כלאים זה בזה. וכל זה הוא דלא כהתוספות וכפי שהזכיר שם.

ומיהו ביאר שם, דאם כי רבי יאשיה עצמו מצריך בכלאי זרעים שלשה מינים, מכל מקום

— מנלן שאינם מתעשרין מזה על זה? (6)

ומשנינן: הני — שאר מינים — תרומתם ומעשרותיהם דרבנן בעלמא נינהו, שלא

חייבה תורה אלא דגן תירוש ויצהר בלבד, (7) וכל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקינו, מה דאורייתא שני מינין אינן מתעשרין מזה על זה, דרבנן נמי אין מתעשרין מזה על זה.

6. ביאר רש"י: ושני מינין בעלמא שאינו דגן, כגון פולין ועדשים מנלן דלא יתעשרו מזה על זה. וודאי דכן משמע מן הגמרא דפריך על כל שני מינין כולל פולין ועדשין. ויש לעיין: הרי פולין ועדשין כלאים הם זה בזה, וכמפורש ברמב"ם פרק א מכלאים, ולמה לא נלמד לאוסרם כמו דגן ודגן?!

ולכאורה היה אפשר לפרש, שקושיית הגמרא היא לרבי יאשיה, ומשום שאלו אינם כלאים אפילו על ידי דבר אחר. אך כל זה אינו שייך אלא לרש"י — וכפי שנתבארה שיטתו לעיל — שלרבי יאשיה אין איסור בכלאי זרעים כלל, וכן ניחא לשיטת הרמב"ם כפי שפירשה הלחם משנה, דלרבי יאשיה אין איסור בכלאי זרעים אלא שלשה מינים. אבל לשיטת התוספות שלא נחלק רבי יאשיה, ומודה שמדין כלאי זרעים נאסרו גם שאר מינים, מאי איכא למימר?! ולכאורה צריך לומר לשיטת התוספות, שקושיית הגמרא היא על שני מינין באילן שאינם כלאים זה בזה על ידי זריעה, או על שני מיני ירקות שאינם בכלל כלאי זרעים. וראה מרומי שדה.

7. א. נתבאר על פי רש"י. והנה בעיקר דין מעשר במינים שאינם דגן תירוש ויצהר, כתבו התוספות כאן: "משמע, דכל מינין דלא כתיבי בהאי קרא — דרבנן, והכא לא כתיב אלא דגן תירוש ויצהר", והאריכו בזה מכמה מקומות. ומלשונם נראה, שהכרחם הוא מלשון הגמרא, דמשמע, שעל כל אלו שלא נזכרו בפסוק תירצה הגמרא שדינם לענין מעשר מזה על זה, הוא משום שהם מדרבנן.

אך שיטת הרמב"ם [תרומות פרק ב] שהכל חייב במעשר מן התורה חוץ מן הירק. וקשה על הרמב"ם מלשון הגמרא, וכמו שדקדקו התוספות?! ויש לומר על פי מה שכתב הרדב"ז [תרומות ב ו]: נראה שהוא מחלוקת אמוראים וסוגיות מתחלפות. ואם כן, יש לומר, שסוגיא זו באמת סוברת שרק מעשר דגן תירוש ויצהר הוא מדרבנן.

ומיהו עדיין תיקשי לשיטת הרמב"ם: מנין נלמד לאותם מינים שאינם דגן תירוש ויצהר וחייבים במעשר מן התורה, שאין מעשרין מזה על זה, שהרי לא למדנו אלא למינים אלו?! והנה אותם שהם כלאים זה בזה, יש לומר שהם נלמדים מקל וחומר, [ואף שהגמרא הקשתה על כל שני מינין וכמו שכתבו התוספות, יש לומר שהקושיא היא לרבי יאשיה בלבד, וכפי שפירש הלחם משנה לשיטת הרמב"ם, שרבי יאשיה סובר שאין כלאים אלא בשלשה מינין. ולפי זה נצטרך לומר שרבי יאשיה הוא מן האמוראים הסוברים שמלבד דגן תירוש ויצהר אין חיוב מן התורה במעשר]. אך אכתי תיקשי משני מיני אילנות שאינם כלאים זה בזה על ידי זריעה, וכל שכן שתיקשי מאילנות וזרעים שאינם כלאים כלל זה עם זה, מנין שכל אלו אינם מתעשרים מזה על זה?!!

ובאור שמח על הרמב"ם שם, כתב: אולם הסוגיא דפרק מעשר בהמה מפורשת, דמלבד דגן תירוש ויצהר הוי רק מדבריהם, ועל זה סמכו רבנן קדמאי ובתוספות את שיטתם [דלא כהרמב"ם], והרבה טרחתו על השמועה דמעשר בהמה ליישבה לדעת רבינו ולא עלה בידו, וראה מה שכתב בזה עוד. וראה עוד בחזון איש

אמרנין: כיון שאמרה תורה "תן חלב לזה וחלב לזה", שוב ילפינן קל וחומר גם לאותם שלא חילקה התורה ביניהם –

כבשים ועזים – שלא חילקה התורה ביניהם, אלא אמרה "וצאן" – נמי לא ליתעשרו מזה על זה, שהרי יש ללמוד כבשים ועזים מקל וחומר דחדש וישן שאינם מתעשרים מזה על זה! (2)

ומשנינן: הרי אמרה תורה "וצאן" ומשמע **כל צאן אחד** הוא. (3)

ומקשינן: **הכא נמי** – גבי תרומה – **לימא:** כיון שאמרה תורה [במדבר יח יב]: "כל חלב יצהר וכל חלב תירוש ודגן ראשיתם אשר יתנו לה' לך נתתים", הרי **משמע** – מלשון "ודגן" – **כל דגן אחד**, ויתעשרו שני מיני דגנים מזה על זה!?

אמר תירץ אביי:

אמר תמה ליה רב אבא בר ממל לרב אמי:
אלא מעתה – ששני מינים אין מתעשרים מזה על זה, משום שחילקה תורה חלב לזה וחלב לזה – **גבי מעשר בהמה דלא כתיב "וכל מעשר בקר ומעשר צאן" אלא "וכל מעשר בקר וצאן" כאחד,**

ב-ת **יתעשרו בקר וצאן מזה על זה!** (1)

אמר תירץ ליה רב אמי לרב אבא בר ממל:

אמר קרא גבי מעשר בהמה "וכל מעשר בקר וצאן כל אשר יעבור תחת השבט העשירי יהיה קודש לה", והרי זה כאילו אמר "וכל מעשר בקר" – "וצאן העשירי יהיה קודש", ואם כן, משמע: **תן עשירי לזה** ["מעשר" לבקר], **ועשירי לזה** ["העשירי" לצאן].

ואכתי מקשינן: **אי הכי**, שלענין תרומה

כלאים סימן א סקי"ד.
ולפי מה שכתב הרש"ש בעמוד ב [הובא בהערות שם על דברי אביי] דלדברי אביי במסקנא אין צריך ללמוד מקל וחומר, אלא שהוא נלמד מ"ראשיתם" תן ראשית לכל מין ומין, ניחא לכאורה שפיר דברי הרמב"ם.

ב. [יש לעיין בתירוץ הגמרא: הרי קושיית הגמרא היתה, שמא דוקא באותם מינים שהזכירה תורה אין מעשרין מזה על זה, אבל שאר מינים – לא, ואם כן, אנו נוקטים שיש מקום לחלק בין המינים, וכאשר אמרה גם הגמרא לעיל, דבעינן לימוד מיוחד שאף דגן ודגן אין מתעשרין מזה על זה. והנה סברת "כל דתקון כעין דאורייתא תקון" שייך לכאורה רק באופן שאם היה זה מדאורייתא היה הדין שאין מתעשרין מזה על זה, אבל לפי מה דנקטינן

שמינים אלו אם היו מדאורייתא היו מתעשרין מזה על זה, אין סברא לומר, דמשום שהם מדרבנן יהיה דינם שונה].

1. ביארו התוספות, שאם כי יש לנו ללמודו מקל וחומר, הרי יש לומר "כבשים ועזים יוכיחו" שנתרבו להתעשר מזה על זה, אף על פי שכלאים הם זה בזה.

2. נתבאר על פי רש"י, שבא לבאר תיבות "אי הכי", ובספר אהל משה הביא בשם ספר קדשי דוד שנתקשה בזה, כי עדיין אין מובן לשון "אי הכי", ראה שם.

3. נתבאר על פי רש"י. [ותמוה, שהרי קושיא זו ותירוצה נתבארו במשנתנו].